

Bezpečnost, bezpečnostní hrozby a rizika

Hana Vykopalová – VŠB TU v Ostravě

Lidstvo na prahu 21. století disponuje širokými možnostmi vědy a techniky, která svou dokonalostí na jedné straně dokáže lidskou existenci ulehčit, na straně druhé však může působit destruktivně. Člověk je bytost společenská a k tomu, aby dokázal i nadále tvořit, žít a existovat, potřebuje mít pocit jistoty, stability, pořádku a sounáležitosti. V nejširším slova smyslu toto pojetí bezpečnosti vychází ze základních paradigmat sociálních jevů a procesů vlastní člověku a celému lidstvu.

Tak jak se vyvíjí lidská společnost, tak se však vyvíjí i pojetí bezpečnosti, vycházející z tradičních pohledů spatřující bezpečnost jako otázku ohrožující subjektivní bezpečnost celku ve smyslu vzniku hrozeb, ozbrojených konfliktů a válek a vzniku dalších rizik, ztrát a destrukcí, nebo z nového, širšího pojetí bezpečnosti chápající bezpečnost jako proces rozvoje, přípravy, kooperace, vytváření a zajišťování podmínek pro předpoklad pozitivní existence.

Pojem bezpečnost je však charakterizován z různých pohledů oblastí: mezinárodních vztahů a mezinárodní politiky, z aspektů vojenských, politických, ekonomických, sociálních, enviromentálních, vnějších, vnitřních aj. Otázka bezpečnosti v nejširším slova smyslu provází permanentně každý subjekt, stát i z pohledu stále se rozvíjející kultury, nově vznikajících požadavků na rozvoj sociální sféry v návaznosti na ekonomiku a další oblasti, které na sebe navazují a vzájemně se podmiňují. Systém zákonitě vznikajících krizí a konfliktů vytváří současně podmínky pro kooperaci a otevřenost posouvající lidstvo a každý systém kupředu. Ale ani tehdy nelze podceňovat otázku *security*, která se dotýká nejen státu jako celku, ale i každého jednotlivce. Tzv. *human security*, lidská bezpečnost vychází z paradigma bezpečnosti lidského individua daná historicky, chápána jako bezpečnost jedince a bezpečnost státu, z čehož vychází i koncept lidské bezpečnosti Organizace spojených národů: bezpečnost (jistota) jedince je možno dosáhnout bez zbrojení, podporou rozvoje prostředí. Bezpečnost jedince byla vždy chápána v souvislosti s bezpečností státu a se schopností státu zajistit jedinci dostatečnou ochranu. Tento pohled se však v souvislosti se změnami na poli mezinárodní politiky mění. Počátkem 70. let minulého století vlivem řady průmyslových změn doprovázených ekonomickými dopady a v 80. letech minulého století vznikající existenční hrozby sociálního a enviromentálního charakteru oslabily vliv politicko-vojenských hrozeb a poukázalo na fakt, že nejen stát, ale i vnitrostátní vlivy, mohou citelně ohrožovat integritu lidského jedince: lidský jedinec je součástí sociálního systému daného státu, který jej ovlivňuje normotvorbou a jejím vynučováním, správnými a politickými kroky, které jsou opět zpětným dopadem na každého jedince, jako součást sociálního systému státu apod. Většina koncepcí lidské bezpečnosti vychází ze základních principů zachování a udržování lidských práv včetně práv na život, seberealizaci a lidskou důstojnost. Takto chápána *lidská bezpečnost obecně* se stává středem pozornosti Rozvojového programu OSN. Jiné koncepce lidské bezpečnosti, zřejmě ovlivněné situací na poli ekonomicko-politickém, zdůrazňují otázku blahobytu (dostatku) a absence strachu. Takto by však bylo možno pokračovat v závislosti na hierarchii hodnot, které si klade každé teritorium. V rámci OSN byla proto v r. 2001 vytvořena Komise pro lidskou bezpečnost za účelem vytvoření jednotného konceptu lidské bezpečnosti, spojující aspekty lidské bezpečnosti, lidského rozvoje a lidských práv aplikovatelného v humanitárním systému OSN.

Otázky lidské bezpečnosti jsou a byly stále diskutovaným tématem, pokračujícím v 90. letech minulého století i v oblasti mezinárodní politiky, které iniciovaly růst humanitárních a peacekeepingových akcí a řadu diskusí o nutnosti implementace

mezinárodního humanitárního práva, o globálním systému lidských práv, o úloze státnosti apod.

V současné době je věnována největší pozornost otázkám mezinárodních vztahů, otázkám vojenské bezpečnosti a problematice sociální patologie na individuální a skupinové úrovni. Velmi diskutovanými se stávají otázky stanovení a diferenciacie rizik bezpečnosti, která sehrávají důležitou roli při interpretaci bezpečnostních problémů. To jsou důvody, které naznačují nový trend přispívající k adresnému pojetí bezpečnosti v každém určitém subjektu, státu, instituci. Toto pojetí *národní bezpečnosti* vychází je specifík sociálního fenoménu dané země a poukazuje na systémový charakter bezpečnosti, proporcionalitu a disproporcionalitu bezpečnosti na dané úrovni, na dynamiku a organizační schémata apod.

Nedělitelnou součástí bezpečnosti sociálního systému je *mezinárodní bezpečnost*, která má rovněž interdisciplinární charakter a jejíž význam je dán historicky. Z hlediska teoretického byly v minulosti preferovány především problémy spojené s násilím, válkami a válečnými konflikty a mocenskými aspiracemi, a tedy v souvislosti s vojenskou bezpečností. Nová moderní koncepce bezpečnosti preferuje problematiku globální bezpečnosti a bezpečnosti v globalizovaném světě věnuje pozornost uspořádání mezinárodních vztahů prostřednictvím kooperace. Tím dochází k růstu významu bezpečnosti a k detailnějšímu poznání nových problémů bezpečnosti nevojenskými prostředky, označovaná jako *měkká bezpečnost*. V nové moderní společnosti se mění význam a postavení ozbrojených sil ve společnosti se všemi technologickými, profesionálními, sociálními kritérii a ekonomickými kritérii a mění se jejich vliv, který přechází z ryze vojenské oblasti do sféry politické a policejní. Nové uspořádání mezinárodních vztahů nastoluje otázku *bezpečného prostředí*, které se stává součástí celosvětového trendu. Pojetí bezpečnosti je velmi obecné a široké, zahrnující škálu nejrůznějších vlivů a faktorů, jejichž přesné vymezení je velmi složité a problematické. Jako příklad lze uvést *terorismus*. Mezinárodní terorismus dnes představuje jednu z největších hrozeb v oblasti nevojenské bezpečnosti. Při specifikaci tohoto problému se jako nejdůležitější jeví sociální fenomén, společenský a osobnostní, ve kterých dochází k prolínání aspektů vojenských, politických, mezinárodních a kriminálních. Obecně je terorismus z mezinárodního pohledu vnímán jako faktor vzniku politického napětí využívající ozbrojeného násilí nekonvenčním charakterem, je spojován s porušováním vojenských konvencí a jejich pravidel. Z hlediska patologie skupiny má terorismus odmítavý vztah ke společnosti, ze které se teroristické skupiny izolují, což je důvodem pro vysvětlení a použití násilí. Vnitřní organizace skupiny má charakter spolčující, pracující uzavřeně, utajeně a pod velkým tlakem, pracuje promyšleně a navozuje strach. Pachatelé těchto extremistických forem projevů se obvykle vyznačují odmítáním platných společenských nebo právních norem, značným stupněm egoismu a nesnášenlivostí vedoucí k dosažení určeného cíle. Vyznačují se i manipulovatelností, která je dána určitou mírou vnímavosti, věkem a jejich sociálně psychologickým vývojem. Významnou úlohu sehrávají i osobnostní rysy, jako je silná sugestibilita, selektivní způsob uvažování, myšlení a vidění světa, průbojnost, silný vliv emocí a fantazie, sklon ke zjednodušování, nekompromisnost a striktnost apod. Určitá narušenost emocionálních vztahů a odlišnost ve způsobu zpracování vnitřních psychických prožitků je příčinou hyperkompenzace pocitů méněcennosti a v důsledku odlišného způsobu myšlení a vidění světa vede u těchto jedinců i k sebeobětování.

V důsledku nepřesných nebo neurčitých informací o teroristických útocích ke kterým se nikdo nepřihlásí nebo se přihlásí více skupin najednou, dochází k podceňování tohoto nebezpečí a ke vzniku opačného efektu a tím ke zvýšení rizik.

Tak jak se mění společnost a její vyspělost, mění se i terorismus a jeho projevy v podobě odlišných strategií a prostředků. Současná podoba terorismu je často nazývána *novým terorismem*, neboť obsahuje řadu prvků sociálního charakteru, které jsou zpravidla spojené s náboženskými nebo nacionálními vlivy, s prvky sociálně-ekonomického charakteru,

a s prvky technologickými a technicko-organizačními, což zvyšuje jeho nebezpečnost, ale i promyšlenost a připravenost. Z důvodu eliminace nebezpečí vyplývajícího z terorismu, je třeba k terorismu přistupovat *symptomaticky a preventivně*. Všechny tyto přístupy jsou však velmi náročné a dlouhodobé, vyžadující analytické přístupy z pohledů sociálních, ekonomických, kulturních a společenských. Terorismus a jeho projevy pravděpodobně nebude možno nikdy odstranit, bude však v lidských silách jej potlačit, omezit a znesnadnit.

Další nebezpečí představující obdobnou hrozbu je *organizovaný zločin*. Po roce 1990 působí v mnoha rozvinutých formách i v ČR. Jeho mezinárodní charakter je dán propojením zahraničních zločineckých skupin s domácími, jeho aktivity mají dopady na ekonomiku, ale i na společnost, která musí na jeho eliminaci vynakládat nemalé finanční prostředky, ale rovněž má za následek vznik i nestabilního a nedůvěryhodného prostředí ve vztahu k zahraničním partnerům, nehledě na další rizika vedoucí k ohrožení nebo ochromení společnosti a institucí, které musí čelit aktivitám organizovaných skupin. Ohrožení organizovaným zločinem existuje ve všech zemích a nadnárodní organizovaný zločin ohrožuje veškeré lidstvo, což zvyšuje zisky organizovaných skupin a současně snižuje jeho rizika. Svým geografickým umístěním je ČR z hlediska aktivit skupin organizovaného zločinu zemí strategickou i tranzitní, čímž je zvyšováno riziko ohrožení v národním i mezinárodním měřítku. Zkušenosti mnoha zemí s organizovaným zločinem včetně volba vhodných výzkumných metod včetně prognózování jsou jednou z cest, jak působit v boji s organizovaným zločinem preventivně i represivně. Za poslední desetiletí byla v ČR problematika organizovaného zločinu analyzována ve specifických oblastech působení zločineckých skupin, např. v oblasti finanční a v bankovníctví, v obchodování s lidmi, v oblasti násilné kriminality, prostituce, nebo výrobě, pašování a distribuci drog, ale i v širších společenských souvislostech. Poznatky o působení řady kriminogenních faktorů, které mohou být organizovaným zločinem zneužity, shrnutí a analýza dosavadních trendů výskytu forem a aktivit organizovaného zločinu i v zahraničí včetně možnosti užití právních prostředků proti organizovanému zločinu u nás i na poli mezinárodního společenství jsou jedněmi z aktivních přístupů v boji s touto hrozbou na národní, ale i mezinárodní úrovni.

V zájmu růstu a rozvoje společnosti jsou otázky bezpečnosti prvořadou záležitostí vyžadující interdisciplinární přístup z pohledu mnoha vědních oborů směřující k formování bezpečnostního myšlení a ke vzniku bezpečné společnosti. Bezpečnostní myšlení jako trend moderní společnosti vyžadující koncipování myšlenek, názorů, postojů, včetně zkušeností a úvah vzniklých na základě studia historických, ale i současných pramenů a situací, je nezbytnou součástí vzdělanostní úrovně současné generace.

Literatura:

- [1] Buzan, B.: *People, States and Fear an Agenda for International Security Studies in Post-Cold War Era*, Lynne Rienner, Boulder, 1991
- [2] *Human development report 1994*, UNDP, www.undp.org. Downloaded, 2003
- [3] Kim, S. S.: *Global Violence and Just World Order*, In: Journal of Peace Research 21, Special Issue on Alternative Defence, s. 181-192
- [4] Šefčík, V.: *Ekonomika a obrana státu*. MO ČR, 1999
- [5] Hnízdo, B.: *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 1995
- [6] Balabán, M., Rašek, A.: *Česká republika mezi mlýnskými kameny*. Vojenské rozhledy, 2003, s. 24-33
- [7] Khol, R.: *Trendy ve vývoji mezinárodních bezpečnostních institucí a jejich vliv na bezpečnostní prostředí ČR*. Brno, ÚSS VA, 2001, s. 31
- [8] Lebeda, P.: *Globální pluralita, integrace a rozvoj jako prevence*. Mezinárodní politika, vol. 26, N.2, 2002, s. 15

- [9] Leczykiewicz, T., Zagórski, Z. (ed): *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*. Wrocław : WSO im T. Kościuszki, 1999
- [10] Vykopalová, H.: *Terorismus, jeho kořeny a projevy*. *Vojenské rozhledy*, ročník 13, č. 4, 2004, Avis, Praha, s. 127-132
- [11] Wendt, A.: *Social Theory of International Politics*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999
- [12] Petrušek, M., Miltová, A., Vodáková, A. (ed.): *Sociologické školy, směry a paradigmata*. Praha : Slon, 2000
- [13] Beck, U.: *World Risk Society*. Blackwell Publishers, London 1999
- [14] Gray, C. S.: *Modern Strategy*. Oxford University Press, 1999
- [15] Cejp, M.: *Organizovaný zločin v České republice III*. Praha : IKSP, 2004
- [16] Pikna, B.: *Evropská unie – vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních lidských práv*. Praha : Linde 2002
- [17] Karabec, Z.: *Účinnost právních prostředků proti organizovanému zločinu*. Praha : IKSP 1999
- [18] Eichler, J.: *Bezpečnostní strategie USA a EU – shoda i rozdíly*. *Vojenské rozhledy*, ročník 13, č. 4, 2004, AVIS, Praha, s. 3-13